

Rafał Wordliczek

**Polityka Stanów Zjednoczonych
Ameryki wobec regionów
o niskim stopniu zainteresowania**

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

**Polityka Stanów Zjednoczonych
Ameryki wobec regionów
o niskim stopniu zainteresowania**

Prace Amerykanistyczne

Uniwersytetu Jagiellońskiego

**Redaktor naukowy serii
prof. dr hab. Andrzej Mania**

Rafał Wordliczek

**Polityka Stanów Zjednoczonych
Ameryki wobec regionów
o niskim stopniu zainteresowania**

**Na przykładzie wybranych państw Afryki Północnej
oraz subregionu andyjskiego na przełomie XX i XXI wieku**

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Seria: **Prace Amerykanistyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego**

REDAKTOR NAUKOWY SERII

prof. dr hab. Andrzej Mania

RECENZENT

dr hab. Radosław Fiedler, prof. UAM

PROJEKT SERII

Maciej Kwiatkowski

OPRACOWANIE GRAFICZNE OKŁADKI

Marcin Bruchnalski

Projekt nr UMO-2011/01/B/HS5/00930 został zrealizowany ze środków finansowych pochodzących z grantu NCN nr K/PBO/000007.

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego z rezerwy Dziekana

© Copyright by Rafał Wordliczek & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wydanie I, Kraków 2015

All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3937-3

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-81, tel./fax 12-663-83-01-98
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Spis treści

Wykaz akronimów	7
Wstęp	9
Zapoznanie z problemem badawczym	9
Uwagi metodologiczne.....	11
Konstrukcja pracy	13
Aktualny stan badań	17
 Rozdział 1. Regiony o niskim stopniu zainteresowania we współczesnych stosunkach międzynarodowych.....	 21
1.1. Definicje regionów o niskim stopniu zainteresowania w nauce o stosunkach międzynarodowych. Rozważania teoretyczne.....	21
1.2. Regiony o niskim stopniu zainteresowania w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych jako hegemonia współczesnych stosunków międzynarodowych.....	33
 Rozdział 2. Dylematy w amerykańskiej polityce zagranicznej po 1989 r.	45
2.1. Priorytety polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych w unipolarnym systemie międzynarodowym	45
2.1.1. American/New World Order według prezydenta George’a H. Busha	49
2.1.2. Selektyny multilateralizm prezydenta Williama Clintona.....	57
2.1.3. Unilateralizm prezydenta George’a W. Busha	65
 Rozdział 3. Afryka Północna jako region o niskim stopniu zainteresowania w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w latach 1989–2001	73
3.1. Kwestia Sahary Zachodniej. Między Rabatem a Algierem.....	74
3.2. Libia – azyl dla międzynarodowego terroryzmu.....	80
3.3. Kryzys polityczny w Algierii w latach 90. XX w.	91
 Rozdział 4. Ewolucja polityki USA wobec rejonu Afryki Północnej po atakach terrorystycznych z 11 września 2001 r. na Waszyngton i Nowy Jork.....	97
4.1. Ewolucja stosunków z Libią	97
4.2. Rola Tunezji w amerykańskiej polityce <i>War on Terror</i>	104
4.3. Państwa muzułmańskie jako lojalni partnerzy w wojnie z międzynarodowym terroryzmem. <i>Casus Algierii</i> i Maroka	111
4.4. Operacja militarna <i>Active Endeavour</i> i instytucjonalizacja współpracy militarnej.....	127
 Rozdział 5. Pozamilitarne aspekty polityki zagranicznej USA wobec państw Afryki Północnej na początku XXI w.	137
5.1. <i>Eizenstat Initiative/US-North Africa Economic Program</i>	138

5.2. <i>Middle East Partnership Initiative</i> (MEPI).....	139
5.3. <i>Middle East Free Trade Area</i> (MEFTA)	141
5.4. <i>The Greater Middle East Initiative</i> (GMEI).....	142
5.5. <i>Broader Middle East and North Africa Initiative</i> (BMENAI)	145
5.6. <i>United States Agency for International Development</i> (USAID)	147
5.7. Problem antyamerykanizmu w świecie islamskim na przykładzie Maroka	150
 Rozdział 6. Charakterystyka polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec regionu o niskim stopniu zainteresowania na przykładzie wybranych państw subregionu andyjskiego	157
6.1. Boliwia – trudny partner	158
6.2. Ekwador – sukces w walce z narkobiznesem.....	174
6.3. Peru – lojalny sojusznik	190
 Rozdział 7. Narkobiznes <i>versus</i> gospodarka rynkowa. Programy polityczno-gospodarcze Stanów Zjednoczonych adresowane do krajów subregionu andyjskiego na przełomie XX i XXI w.	209
7.1. <i>Andean Trade Preference Act</i> (ATPA).....	209
7.2. <i>Andean Trade Promotion and Drug Eradication Act</i> (ATPDEA).....	214
7.3. <i>Andean Regional Initiative</i> (ARI)	221
7.4. <i>Andean Counterdrug Initiative</i> (ACI)	229
 Rozdział 8. Rywalizacja czy współpraca? Najważniejsi aktorzy międzynarodowej sceny politycznej wobec wybranych państw Afryki Północnej i subregionu andyjskiego.....	237
8.1. Chińska Republika Ludowa – energochłonna potęga gospodarcza	237
8.2. Unia Europejska – aktywna globalnie.....	254
8.3. Federacja Rosyjska – próba powrotu do aspiracji mocarstwowych	271
 Podsumowanie	285
Bibliografia	291
Zbiory dokumentów	291
Dokumenty Administracji.....	291
Public Papers of the Presidents of the United States, the United States Government Printing Office.....	296
Publikacje Kongresu USA.....	296
Inne źródła drukowane i internetowe.....	300
Pamiętniki.....	302
Monografie	302
Artykuły z periodyków naukowych	312
Inne.....	315
Spis tabel.....	321
Spis wykresów	323
Summary	325

Wykaz skrótów

ACI	–	Andean Counterdrug Initiative
AEI	–	American Enterprise Institute
AFRICOM	–	United States Africa Command
ALBA	–	Bolivarian Alliance of the Americas
APEC	–	Asia-Pacific Economic Cooperation
AQIM	–	Al-Qaeda in the Islamic Maghreb
ARI	–	Andean Regional Initiative
ATA	–	The Anti-Terrorism Assistance
ATPA	–	Andean Trade Preference Act
ATPDEA	–	Andean Trade Promotion and Drug Eradication Act
BCB	–	Banco Central de Bolivia
BMENAI	–	Broader Middle East and North Africa Initiative
CADF	–	China-Africa Development Fund
CCECC	–	China Civil Engineering Construction Corporation
CELAC	–	Community of Latin America and Caribbean States
CEPAL	–	Comisión Económica Para América Latina y el Caribe
CIA	–	Central Intelligence Agency
CIPE	–	Center for International Private Enterprise
CREO	–	Movimiento Creando Oportunidades
CRS	–	Congressional Research Service
DCS	–	Direct Commercial Sales
DEA	–	Drug Enforcement Administration
DIA	–	Defense Intelligence Agency
ECOWAS	–	Economic Community of West African States
EIA	–	Energy Information Administration
EMFTA	–	Euro-Mediterranean Free Trade Area
EPS	–	Europejska Polityka Sąsiedztwa
EUCOM	–	United States European Command
EuroMeSCo	–	Euro-Mediterranean Study Commission
FARC	–	Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia
FDI	–	Foreign Direct Investment
FIS	–	Front Islamique du Salut
FLN	–	Front de Liberation Nationale
FMS	–	The Foreign Military Sale
FOCAC	–	Forum on China-Africa Cooperation
GMED Bank	–	The Greater Middle East Development Bank
GMEI	–	The Greater Middle East Initiative
GMP	–	Global Mediterranean Policy
GMR	–	Great Manmade River
GSP	–	Generalized System of Preferences
GWOT	–	Global War on Terror
IMET	–	International Military Education and Training
JCET	–	Joint Combined Exchange Training
LAB	–	Lloyd Aéreo Boliviano
LIFG	–	Libyan Islamic Fighting Group

LNG	–	Liquefied Natural Gas
MEDA	–	Mesure D’Accompagnement / Mediterranean Economic Development Assistance
MEFTA	–	Middle East Free Trade Area
MEPI	–	Middle East Partnership Initiative
MERCOSUR	–	Mercado Comun del Sur
MFW	–	Międzynarodowy Fundusz Walutowy
MICG	–	Moroccan Islamic Combat Group
MINURSO	–	United Nations Mission for the Organization of a Referendum in the Western Sahara
MOMEPA	–	Military Observer Mission Ecuador-Peru
MRTA	–	Movimiento Revolucionario Tupac Amaru
NAFTA	–	North American Free Trade Agreement / North American Free Trade Area
NATO	–	North Atlantic Treaty Organization
NED	–	National Endowment for Democracy
NMP	–	New Mediterranean Policy
NPT	–	The Nuclear Non-Proliferation Treaty
OPA	–	Organizacja Państw Amerykańskich
ONDCP	–	Office of National Drug Control Policy
ONZ	–	Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPEC	–	Organization of the Petroleum Exporting Countries
OTI	–	Office of Transition Initiatives
PSCTI	–	Pan-Sahel Counter – Terrorism Initiative
PSI	–	Pan-Sahel Initiative
PTPA	–	U. S. – Peru Trade Promotion Agreement
SADR	–	Sahrawi Arab Democratic Republic
SIN	–	Servicio de Inteligencia Nacional
SIU	–	Sensitive Investigative Unit
SOUTHCOM	–	United States Southern Command
TIFA	–	Trade Investment Framework Agreement
TIP	–	The Terrorist Interdiction Program
TSCTP	–	Trans-Sahara Counter Terrorism Partnership
TCG	–	Tunisian Combatant Group
UfM	–	Union for the Mediterranean / Unia dla Morza Śródziemnego / Unia dla Śródziemnomorza
UNAHDR	–	United Nations Arab Human Development Report
UNASUR	–	Unión de Naciones Suramericanas
UNECLAC	–	United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean’s
USAID	–	United States Agency for International Development
USITC	–	United States International Trade Commission
WMD	–	Weapons of Mass Destruction
YPFB	–	Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos

Wstęp

It is the policy of the United States to seek and support the growth of democratic movements and institutions in every nation and culture, with the ultimate goal of ending tyranny in the world.

Prezydent George W. Bush, 2005¹

ZAPOZNANIE Z PROBLEMEM BADAWCZYM

W wyniku zmian politycznych na świecie w 1989 r. i zakończenia zimnej wojny Stany Zjednoczone stały się dominującym aktorem na scenie współczesnych stosunków międzynarodowych². Polityka zagraniczna tego kraju w unipolarnym systemie międzynarodowym jest zagadnieniem złożonym z wielu wątków. Bez względu na zmiany polityczne w USA decydenci amerykańscy mają zdolność, większą lub mniejszą, do prowadzenia aktywnej polityki wobec różnych rejonów świata. Zgodnie z tezą głoszoną przez neorealistów państwa jako główni aktorzy współczesnych stosunków międzynarodowych prowadzą swoją politykę opartą na ściśle określonej hierarchii celów, która jest charakterystyczna również dla USA. Ważniejsze są cele określane mianem *high politics*. Należą do nich: zapewnienie bezpieczeństwa militarnego, dbanie o integralność granic państwa oraz systematyczne zacieśnianie współpracy z sojusznikami. Do drugiej grupy celów z zakresu *low politics* należą: zadania gospodarcze i społeczne / promocja amerykańskich wartości i kultury, pro-

¹ *Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush*, Book I (January 1 to June 30, 2005), Washington, DC 2005, s. 721.

² W międzynarodowym środowisku politologów i analityków od kilkunastu lat trwa debata na temat rzeczywistej roli USA w stosunkach międzynarodowych po zakończeniu zimnej wojny. Szerzej o pozycji USA w systemie międzynarodowym po 1989 r. piszą m.in.: B. Loveman (red.), *Strategy for Empire: U.S. Regional Security Policy in the Post-Cold War Era*, Oxford 2004; M.E. Brown, O.R. Cote, Jr., S.M. Lynn-Jones, S.E. Miller (red.), *America's Strategic Choices*, Cambridge 1997; B. Rubin, T.A. Keaney (red.), *US Allies in a Changing World*, London 2001; M.J. Rochester, *U.S. Foreign Policy in the Twenty-First Century*, Philadelphia 2008; M. Cox, *U.S. Foreign Policy after the Cold War: Superpower without a Mission?*, London 1995; J.M. Lindsay, *U.S. Foreign Policy after the Cold War*, Pittsburgh 1997; F. Fukuyama, *Ameryka na rozdrożu. Demokracja, władza i dziedzictwo konserwatyzmu*, przeł. R. Staniecki, Poznań 2006; Z. Brzeziński, B. Scowcroft, *Ameryka i świat. Rozmowy o globalnym przebudzeniu politycznym*, Łódź 2010; S.W. Hook, *U.S. Foreign Policy Today*, Washington, DC 2011. Z prac polskich autorów należy wymienić przede wszystkim: J. Zajac (red.), *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, Toruń 2005; R. Fiedler, *Od przywództwa do hegemonii. Stany Zjednoczone wobec bliskowschodniego obszaru niestabilności w latach 1991–2009*, Poznań 2010; W. Szymborski, *Doktryna Busha*, Bydgoszcz 2004; W. Malendowski, *Nowy ład międzynarodowy in statu nascendi*, Poznań 1993; M. Żmigrodzki (red.), *Polska i świat końca XX wieku*, Lublin 1996.

mowanie idei praw człowieka i wspieranie tendencji demokratyzacyjnych. Pod kątem realizowanych celów z obszaru *high politics* lub *low politics* różne państwa, także Stany Zjednoczone, przyporządkowują regionom świata pozycję w hierarchii swojej polityki zagranicznej.

Mocarstwa w dziedzinie współczesnych stosunków międzynarodowych, oprócz potencjału politycznego, militarnego, gospodarczego czy demograficznego, mają jeszcze jedną zdolność: prowadzenie polityki zagranicznej wobec regionów o niskim stopniu zainteresowania. Takie regiony, pomimo że znajdują się na marginesie głównego nurtu współczesnych stosunków międzynarodowych, są w niej obecne i odgrywają swoją rolę. Państwa o niskim stopniu zainteresowania z powodu nikłego potencjału nie są w stanie rzucić wyzwania ani mocarstwom, ani państwom średnim. Posiadają jednak wiele instrumentów zabezpieczających ich niezależne istnienie. Działanie tzw. siły słabych może mieć stosunkowo duży wpływ na decyzje podejmowane przez mocarstwa światowe³.

Przygotowany projekt badawczy jest próbą zmierzenia się z problematyką regionów o niskim stopniu zaangażowania/zainteresowania/aktywności we współczesnym świecie. W rozprawie ten problem jest przedstawiony na przykładzie polityki Stanów Zjednoczonych jako hegemonu współczesnych stosunków międzynarodowych. Z punktu widzenia celów współczesnej polityki zagranicznej Waszyngtonu takimi regionami są obszar Afryki Północnej⁴ oraz niektóre państwa subregionu andyjskiego⁵. Przez ostatnie dwie dekady polityka USA wobec państw Maghrebu i sub-

³ Przykładowo państwa z regionów o niskim stopniu zainteresowania mogą się nawet posunąć do szantażu własną słabością wobec mocarstwa opiekuńczego i spowodować korektę jego polityki. Zob. R.P. Barston (red.), *The Other Powers*, London 1973, s. 22.

⁴ W rozprawie będzie mowa o polityce zagranicznej USA wobec następujących krajów Afryki Północnej: Mauretanii, Algierii, Maroka, Tunezji oraz Libii. Autor będzie również stosował termin Maghreb do ww. krajów. Egipt, ze względu na priorytetowe miejsce, jakie zajmuje w amerykańskiej polityce zagranicznej, został pominięty. Kryteria zastosowane przy wyborze państw to następujące cechy wspólne wspomnianych państw arabskich: położenie geostrategiczne, podobna przeszłość kolonialna oraz koherentne działania ze strony USA poprzez programy polityczno-gospodarcze kierowane do tej grupy państw. Ważną cechą wspólną okazuje się ewolucja w postrzeganiu i traktowaniu regionu Afryki Północnej przez Waszyngton jako całości na początku XXI w. Dowodem na ewolucję polityki Waszyngtonu wobec wszystkich krajów Afryki Północnej jest ich rola w wojnie z międzynarodowym terroryzmem, przede wszystkim ich znaczenie w operacji *Active Endeavour*, *Iraqi Freedom* i *Enduring Freedom*, a także opracowanie wielu programów mających na celu demokratyzację życia politycznego i promocję praw człowieka oraz koncepcja utworzenia *Middle East Free Trade Area* (MEFTA) mającej objąć swym zasięgiem m.in. wymienione kraje.

⁵ Autor będzie analizował politykę USA wobec subregionu andyjskiego rozumianego w ujęciu instytucjonalnym, a nie geograficznym. Subregion andyjski pod kątem instytucjonalnym tworzą następujące państwa: Kolumbia, Peru, Ekwador oraz Boliwia. Geograficznie Chile również należy do tej części Ameryki Południowej, jednak wyróżnia się pod wieloma względami spośród wymienionych krajów. W związku z tym zdecydowano się jedynie zasygnalizować politykę USA wobec tego kraju. Przykładem dystansowania się Santiago de Chile od Grupy Andyjskiej są działania, w wyniku których Chile uniezależniło się od ścisłej współpracy z pozostałymi państwami andyjskimi poprzez wystąpienie z Inicjatywy Andyjskiej. Poza przyczynami instytucjonalnymi, które wyróżniają te państwa spośród innych, decydującymi kryteriami okazały się: koherentna polityka USA prowadzona wobec wszystkich krajów subregionu andyjskiego (np. rozwiązania gospodarcze: zachęcanie do współpracy ekonomicznej krajów regionu i wspieranie ich wysiłków finansowo przez USA), transnarodowy problem walki z narkobiznesem/narkoterroryzmem, promocja praw człowieka i próby przeciwdziałania rządów

regionu andyjskiego była prowadzona z dwóch zasadniczych powodów. Pierwszy to względy prestiżowe, spowodowane coraz bardziej widoczną obecnością Chin, Rosji i UE w tych regionach. Drugi to przyczyny propagandowe, zauważalne zwłaszcza w odniesieniu do roli państw Maghrebu w amerykańskiej polityce zagranicznej przeformułowanej w następstwie ataków terrorystycznych z 11 września 2001 r. Przystąpienie Algierii do koalicji antyterrorystycznej było istotnym wydarzeniem z punktu widzenia interesów Stanów Zjednoczonych. W związku z rozwojem sytuacji międzynarodowej i ewolucją priorytetów w polityce zagranicznej USA nastąpił krótkotrwały wzrost znaczenia regionu Maghrebu w geopolitycznej hierarchii państw Stanów Zjednoczonych. W latach 2001–2008 Maroko, Algieria, Tunezja, a nawet Libia awansowały z grupy celów *low politics* do grupy *high politics* i stały się ważnym elementem realizacji celów związanych z bezpieczeństwem USA. Zachowawcza postawa prezydenta Baracka Obamy na arenie międzynarodowej spowodowała powtórne zmarginalizowanie państw Afryki Północnej i szybki ich powrót do celów z zakresu *low politics*. Rola państw subregionu andyjskiego w polityce amerykańskiej sprowadza się z kolei do konsekwentnej realizacji celów o charakterze gospodarczym i społecznym z obszaru *low politics*, obejmującego swym zasięgiem dziedzinę niepriorytetową z punktu widzenia Waszyngtonu (walkę z narkobiznesem, relacje gospodarcze, ograniczenie nielegalnej emigracji), ale mającej znaczenie w dłuższej perspektywie czasowej.

UWAGI METODOLOGICZNE

Główny cel dysertacji to podjęcie próby przedstawienia koherentnej polityki USA wobec wybranych krajów Afryki Północnej i Ameryki Południowej. Kolejny aspekt stanowi przeanalizowanie stosunków bilateralnych z poszczególnymi państwami tych części Czarnego Łądu oraz Ameryki Południowej. Rozprawa ma ukazać cele i narzędzia polityki USA wobec wspomnianych części świata. W realizacji zadania ma pomóc interdyscyplinarne podejście do problemu, które jest często stosowane w nauce o stosunkach międzynarodowych. W pracy odniesiono się do tradycyjnego paradygmatu badawczego, podkreślającego znaczenie opisu i zrozumienia zachodzących procesów politycznych⁶. Szeroko ujęty problem badawczy wymagał użycia wielu metod badań naukowych, zarówno tradycyjnych, jak i nowoczesnych⁷. Analiza

dyktatorów latynoskich, walka z korupcją, wspólna przeszłość, tj. okres kolonii hiszpańskich. Niektórzy autorzy zaliczają Chile wraz z Urugwajem, Argentyną i Paragwajem do grupy zwanej *The Southern Cone*. Zob. A.A. Jordan, W.J. Taylor Jr., M.J. Meese, S.C. Nielsen, *American National Security*, Baltimore 2009, s. 512.

⁶ W przypadku analizy polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych dodatkowo wzięto pod uwagę nurt realistyczny, mający zastosowanie głównie w badaniu polityki zagranicznej prezydentów G.H. Busha i G.W. Busha, oraz liberalny, szczególnie przydatny w odniesieniu do polityki B. Clintona.

⁷ Z. J. Pietraś, *Teoria stosunków międzynarodowych* [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wrocław 1995, s. 26.

ma charakter w głównej mierze politologiczny, w związku z czym zastosowano metody badawcze z zakresu tej nauki. Najważniejsza z nich to analiza systemowa. Teresa Łoś-Nowak podkreśla znaczenie analizy systemowej w naukach politologicznych, ponieważ „pozwała na konstruowanie modelu badanego zjawiska w genetycznym, strukturalnym i funkcjonalnym ujęciu”⁸. Kolejną zastosowaną metodą jest metoda badań teoretycznych, w której główną rolę odgrywa eksperyment myślowy. Jego rolę w badaniach o charakterze politologicznym wyjaśnił Józef Kukułka, stwierdzając, że polega na „tworzeniu abstrakcyjnych zjawisk międzynarodowych, które tworzone są jak najbardziej na podstawie zjawisk realnych – dzięki zastosowaniu tej metody może dojść do odkrywania podstawowych tendencji i uwarunkowań danej sytuacji międzynarodowej”⁹. Ponadto sięgnięto do metody ilościowej – okazała się ona pomocna przy analizie danych statystycznych z zakresu gospodarki. W celu pełnego przedstawienia tendencji w stosunkach gospodarczych pomiędzy wybranymi krajami świata zdecydowano się na prezentację danych statystycznych w tabelach i na wykresach¹⁰. Autor skorzystał również z metody analizy zawartości, tam gdzie analizowano akty prawne i inne dokumenty źródłowe (np. *National Security Strategy*, *Congressional Research Service Reports*, dokumenty U.S. Department of State). Jej wagę i znaczenie w badaniu relacji międzynarodowych przedstawiał Ziemowit J. Pietraś, którego zdaniem

metoda analizy zawartości polega na zbieraniu i klasyfikowaniu informacji pochodzącej z wymiany komunikatów między uczestnikami stosunków międzynarodowych. Cel metody stanowi rekonstrukcja interesów stron na podstawie publicznie składanych deklaracji. (...) Stosunki dyplomatyczne od wieków opierają się na stosowaniu specyficznych kodów językowych i dlatego metoda ta ma istotne znaczenie dla procedury wyjaśniania stosunków międzynarodowych¹¹.

W związku z zastosowaniem podejścia interdyscyplinarnego, charakterystycznego dla nauki o stosunkach międzynarodowych, wykorzystano również metody badawcze wywodzące się z innych nauk społecznych: socjologii, prawa czy – przede wszystkim – historii: analizę i krytykę źródeł i literatury przedmiotu oraz metodę *case study*¹².

⁸ T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wrocław 2000, s. 128.

⁹ J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000, s. 58.

¹⁰ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1999, s. 191; P. John, *Metody ilościowe* [w:] D. Marsh, G. Stoker, *Teorie i metody w naukach politycznych*, przeł. J. Tegnerowicz, Kraków 2006, s. 223–226.

¹¹ Z.J. Pietraś, *Teoria stosunków międzynarodowych* [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Współczesne stosunki międzynarodowe...*, s. 28.

¹² Typologie metod badawczych w stosunkach międzynarodowych – zob. szerzej w: Z.J. Pietraś, *Podstawy teorii stosunków międzynarodowych*, Lublin 1990; J. Kukułka, *Podstawy teorii stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1978.

KONSTRUKCJA PRACY

Rozprawa w swym założeniu składa się z kilku zasadniczych części. Pierwszy rozdział zawiera uwagi teoretyczne. Przedstawiono w nim koncepcje podziału współczesnego świata na różne regiony. Autor sięgnął do głównych koncepcji gradacji regionów świata, na czele z teorią systemów-światów autorstwa Immanuela Wallersteina oraz teorią tranzykcji potęgi Abrama Fima Kennetha Organskiego, czy do badań dependystów – Raula Prebisha i André Gundera Franka. Cennym uzupełnieniem tego rozdziału jest spojrzenie na problem regionów o niskim stopniu zainteresowania we współczesnych stosunkach międzynarodowych z perspektywy geopolitycznej dokonanej przez amerykańskich geografów – Petera Taylora i Saula Bernarda Cohena. W drugiej części zdefiniowano i scharakteryzowano rolę regionów o niskim stopniu zainteresowania na przykładzie polityki mocarstwa dominującego, czyli Stanów Zjednoczonych. Charakterystyka dotyczy okresu po 1989 r. Ponadto dokonano gradacji różnych regionów świata na poszczególne kategorie z punktu widzenia i interesów USA. Drugi rozdział dotyczy głównych kierunków amerykańskiej polityki zagranicznej, określonych po zakończeniu zimnej wojny, oraz zawiera syntetyczny opis ich realizacji przez prezydentów: George’a H. Busha, Billa Clintona oraz George’a W. Busha. Istotna uwaga dotyczy bibliografii, na podstawie której został napisany ten fragment drugiego rozdziału. Ze względu na wprowadzający charakter tej części pracy oraz – przede wszystkim – z powodu mnogości publikacji, artykułów i dokumentów traktujących o polityce zagranicznej USA po zakończeniu zimnej wojny dobór literatury i materiałów źródłowych jest selektywny, a podejście do ich zawartości merytorycznej krytyczne. W doborze i opisie wydarzeń widać również selekcję faktów. Przykładowo skupiono się na wydarzeniach i decyzjach z okresu prezydentury George’a H. Busha, których on był autorem: interwencji w Panamie czy wojnie w Zatoce Perskiej. Wydarzenia w Europie zostały potraktowane marginalnie, gdyż stanowiły skutek polityki prezydenta Ronalda Reagana, a nie G. H. Busha. Kolejne rozdziały to studia przypadków polegające na analizie czynników determinujących politykę Stanów Zjednoczonych wobec regionów o niskim stopniu zainteresowania na przykładzie dwóch grup państw – północnoafrykańskich: Maroka, Algierii, Tunezji i Libii, oraz subregionu andyjskiego: Boliwii, Ekwadoru i Peru. W ostatniej części dysertacji scharakteryzowano politykę Chin, Rosji i Unii Europejskiej wobec państw Afryki Północnej i subregionu andyjskiego w kontekście interesów Stanów Zjednoczonych.

W sferze heurystycznej podjętych badań podstawowym zadaniem było dokonanie gradacji różnych części świata ze względu na ich miejsce w polityce zagranicznej współczesnych Stanów Zjednoczonych. Dodatkowo należało wyselekcjonować i opisać rolę regionów o niskim stopniu zainteresowania z punktu widzenia interesów USA na przykładzie wybranych państw Afryki Północnej oraz subregionu andyjskiego. J. Kukulka opisał znaczenie tej fazy badań w sposób następujący:

(...) heurystyczna faza poznania ma doniosłe znaczenie, dlatego że dotyczy przygotowań do stawiania problemów i formułowania twierdzeń na temat całości oddziaływania wzajemnych uczestników stosunków międzynarodowych, ich uwarunkowań, konsekwencji i prawidłowości¹³.

Główne zadania projektu badawczego sprowadzają się do odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań:

1. Jak jest znaczenie regionów o niskim stopniu zainteresowania (*low interests/intensity/activity*) w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych?
2. Jakie czynniki wpływają na postrzeganie przez Stany Zjednoczone różnych obszarów świata jako regionów o niskim stopniu zainteresowania?
3. Jakie są zasadnicze cele polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych wobec regionu o niskiej intensywności zainteresowania na przykładzie wybranych państw Afryki Północnej i subregionu andyjskiego?
4. W jakim stopniu relacje z krajami Afryki Północnej i subregionu andyjskiego są integralnym komponentem amerykańskiej polityki w kontekście regionalnym i globalnym?
5. Jakie czynniki determinują stosunki bilateralne pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a państwami obu regionów?
6. W jakim stopniu na politykę Stanów Zjednoczonych wpływają aktywne działania innych aktorów sceny międzynarodowej w Afryce Północnej i subregionie andyjskim?

W 2011 r. autor otrzymał grant w ramach pierwszego konkursu ogłoszonego przez Narodowe Centrum Nauki¹⁴. Dzięki środkom finansowym pochodzącym z grantu odbył wiele podróży naukowych. Najważniejsze zbiory źródeł i opracowań, z których korzystał, znajdują się w Niemczech i Stanach Zjednoczonych. Kwerenda została przeprowadzona w następujących instytucjach: John Fitzgerald Kennedy Institute w Berlinie, Ibero-Amerikanische Institut (IAI) w Berlinie oraz Library of Congress w Waszyngtonie. Szczególnie cenny okazał się kilkumiesięczny pobyt naukowy w stolicy USA. Dzięki tej wizycie autor skorzystał z nieocenionych drukowanych oraz zdigitalizowanych zbiorów dokumentów zgromadzonych w Library of Congress. Do najważniejszych z nich należą *Public Papers of the Presidents of the United States: George Walker Bush*, Washington, DC i *Public Papers of the Presidents of the United States: Barack Obama*, Washington, DC.

Bazą źródłową okazały się dokumenty, raporty i przesłuchania przed Committee on International Relations, House of Representatives oraz Committee on Foreign Relations, Senate. Do najważniejszych dokumentów Kongresu dotyczących ogólnych założeń amerykańskiej polityki zagranicznej należą: *2000 foreign policy overview and the President's fiscal year 2001 foreign affairs budget request: hearings before the Subcommittee on African Affairs and Subcommittee on Western Hemisphere, Peace Corps, Narcotics, and Terrorism and the Committee on Foreign Relations, United States Senate, 106th Congress, 2nd session, February 8, 9, 10, 24, 25, 29,*

¹³ J. Kukulka, *Podstawy teorii stosunków...*, s. 40.

¹⁴ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS5/00930.

March 8 and 23, 2000, Washington, DC 2000; *U.S. National Goals and Objectives in International Relations in the Year 2000 and Beyond: hearing before the Committee on Foreign Relations, United States Senate, 104th Congress, 1st session, July 13, 1995*, Washington, DC. 1997, sygn. 4.F76/2:S.HRG.104-600/.

Spośród raportów Izby Reprezentantów i Senatu dotyczących amerykańskiej polityki zagranicznej wobec państw Afryki Północnej należy wymienić: *Libya: Defining U.S. National Security Interests: hearing before the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 112th Congress, 1st session, March 31, 2011*, Washington, DC 2011; *Recent developments in North Africa: hearing before the Subcommittee on Africa of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 103rd Congress, 1st session, September 28, 1994*, Washington, DC. 1995, sygn. 4.F76/1:AF 8/40; *Report to the President of the United States: The Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction, March 31, 2005*, Washington, DC 2005.

Do najważniejszych dokumentów Kongresu USA, które okazały się niezbędne w analizie polityki zagranicznej USA wobec państw subregionu andyjskiego trzeba zaliczyć: *A Review of the Andean Initiative: hearing and markup before the Subcommittee on the Western Hemisphere of the Committee on International Relations, House of Representatives, 107th Congress, 1st session, including markup of H. Res. 181, June 28, 2001*, Washington, DC 2001; *Democracy in the Western Hemisphere, achievements and challenges: hearing before the Subcommittee on the Western Hemisphere of the Committee on International Relations, House of Representatives, 106th Congress, 1st session, June 16, 1999*, Washington DC 1999; *Peru: U.S. Priorities and Policy: hearing before the Subcommittee on the Western Hemisphere Affairs of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, 103rd Congress, 1st session, March 10, 1993*, Washington, DC 1993, sygn. 4.F76/1:P 43/21.

Ponadto skorzystano z: *America's National Interests: A Report from the Commission on America's National Interests*, Washington, DC 2000, a także z *A National Security Strategy for a Global Age*, Washington, DC 2000 oraz *A National Security Strategy for a New Century*, Washington, DC 1999, dzięki czemu wartość merytoryczna dysertacji została podniesiona. Nieocenione okazały się raporty mające w dużej mierze charakter statystyczny, przygotowane przez analityków z US Congressional Research Service. Wykorzystano również dokumenty przygotowane przez organy władzy Stanów Zjednoczonych, przede wszystkim przez urzędników Departamentu Stanu: U.S. Department of State, *2009 International Narcotics Control Strategy Report (INCSR): Peru*, February 27, 2009, vol. 1; U.S. Department of State, *2013 International Narcotics Control Strategy Report (INCSR)*, March 2013; U.S. Department of State, *Background Notes: Algeria*; U.S. Department of State, *Background Note: Morocco*, July 2006; U.S. Department of State, Bureau of Western Hemisphere Affairs, *Background Note: Peru*, June 2006; U.S. Department of State, Bureau of Western Hemisphere Affairs, *Plan Colombia: Fact Sheet*, March 14, 2001; Department of State, *Congressional Budget Justification, Foreign Operations FY2003, FY2004, FY2005*; U.S. Department of State, *Congressional Budget Justifications for Foreign Operations Appropriations, FY 2010 and FY 2011*; U.S. Department of State, *Con-*

gressional Budget Justifications for Foreign Operations, FY 2008–FY 2012, CRS Report RS 22855, *Security Assistance Reform: 'Section 1206' Background and Issues for Congress*, by Nina M. Serafino; U.S. Department of State, *International Information Programs, U.S. Aid Group To Name Three More Recipients, Official Says*, January 27, 2006; U.S. Department of State, *International Narcotics Control Strategy Report*, March 2006; U.S. Department of State, *International Narcotics Control Strategy Report (INCSR)*, annual editions; U.S. Department of State, *Michael Deal's Statement Before the Subcommittee on Foreign Operations of the Senate Appropriations Committee*, Washington, DC, July 11, 2001; U.S. Department of State, *Office of the Coordinator for Counterterrorism, Country Reports on Terrorism – Libya*, April 30, 2009; U.S. Department of State, *Office of the Coordinator for Counterterrorism, Country Reports on Terrorism 2012, Peru*, May 30, 2013; U.S. Department of State, *Patterns of Global Terrorism*, 2003, April 29, 2004.

Z zasobów John Fitzgerald Kennedy Institute w Berlinie pochodzą takie materiały źródłowe, jak: *Public Papers of the Presidents of the United States: George Bush*, Washington, DC; *Public Papers of the Presidents of the United States: Bill Clinton*, Washington, DC; *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, Washington, DC 1996; *A National Security Strategy of the United States of America*, Washington, DC 1991. W Ibero-Amerykanische Institut w Berlinie autor skorzystał z następujących źródeł: R. Osvaldo, K. Mikio, *China y America Latina y el Caribe: hacia una relación económica y el commercial estrategica*, Comisión Económica Para América Latina y el Caribe (CEPAL), Santiago 2012; *La República Popular de China y America Latina y el Caribe: hacia una relación estrategica*, Comisión Económica Para América Latina y el Caribe (CEPAL), 2010, oraz z wielu prac monograficznych, np. R.M. Antas Jr., L. Dowbor, O. Ianni (red.), *Estados Unidos: A Supremacia Contestada*, São Paulo 2003; B. Bagley, A. Bonilla, A. Paez (red.), *La economía política del narcotráfico: el caso ecuatoriano*, Quito 1991; C.H. Beas, *Colonización del Perú y America Latina. Historia de los abusos cometidos por la superpotencia*, Lima 2003; A. Bonilla (red.), *Ecuador – Perú: bajo un mismo sol: Horizontes de la negociación y el conflicto*, Quito 1999; L.P. Brunati, E.J. Corbière, J. Laborde, C.O. Suárez, *La Estrategia Neocolonial del Imperio para los años '90*, Buenos Aires 1991 czy E.A. Gamarra, *Entre la droga y la democracia. La cooperación entre Estados Unidos – Bolivia y la lucha contra el narcotráfico*, La Paz 1994.

Cennym źródłem informacji są wspomnienia autorstwa najważniejszych decydentów amerykańskich oraz innych świadków ówczesnych wydarzeń i podejmowanych decyzji. W pierwszej kolejności należy wymienić pozycje, których autorami są dawni sekretarze stanu: M. Albright, B. Woodward, *Madam Secretary*, New York 2003; W. Christopher, *In the Stream of History: Shaping Foreign Policy for a New Era*, Stanford 1998, a także A.M. Haig Jr., Ch. McCarry, *Inner Circles: How America Changed the World. A Memoir*, New York 1992. Spośród pamiętników napisanych przez prezydentów USA najważniejsze są: G.H. Bush, B. Scowcroft, *A World Transformed*, New York 1998 i B. Clinton, *Between Hope and History: Meeting America's Challenges for the 21st Century*, New York–Toronto 1996. Na szczególną uwagę zasługują wspomnienia byłego ambasadora Stanów Zjednoczonych w Algierii Camerona R. Hume'a, *Mission to Algiers: Diplomacy by Engagement*, Oxford 2006.

Rafał Wordliczek (ur. 1972) jest historykiem i badaczem stosunków międzynarodowych, adiunktem w Katedrze Historii Dyplomacji i Polityki Międzynarodowej UJ, pracownikiem Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ, doktorem nauk humanistycznych w zakresie historii. Interesuje się polityką międzynarodową w basenie Morza Śródziemnego po II wojnie światowej oraz Stanami Zjednoczonymi na scenie międzynarodowej po 1989 roku. Napisał kilkadziesiąt artykułów naukowych z zakresu historii i współczesnych stosunków międzynarodowych. Jest członkiem organizacji i stowarzyszeń naukowych, między innymi Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych, European Consortium for Political Research oraz International Political Science Association. W 1999 roku otrzymał stypendium The Tokyo Foundation, a w 2011 roku grant na badania naukowe z Narodowego Centrum Nauki.

Rafał Wordliczek podjął się, z dobrym skutkiem, realizacji tematu właściwie nieznanego w polskiej literaturze przedmiotu. Zaproponował nie tylko nowe ujęcie, ale również nomenklaturę do omawianych zagadnień, a szczególnie określenie „państwo o niskim stopniu zainteresowania”. W trakcie badań w ramach projektu NCN oraz w wyniku licznych zagranicznych staży naukowych, udziału w konferencjach międzynarodowych, a także analizy wielu dokumentów i literatury anglojęzycznej Autor zdobył rozległą wiedzę na temat współczesnej polityki Stanów Zjednoczonych wobec wybranych państw Afryki Północnej oraz subregionu andyjskiego. Książka opiera się na imponującej bazie źródłowej. Na uznanie zasługują erudycja, zrozumiały wywód, bogata faktografia i dostrzeżenie szerszego kontekstu regionalnego, który znajduje odzwierciedlenie w polityce USA. Rafał Wordliczek poddał wnikliwej analizie różne instrumenty wykorzystane w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych.

Z recenzji wydawniczej dra hab. Radostawa Fiedlera, prof. UAM

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
JAGIELLOŃSKIEGO

www.wuj.pl

ISBN 978-83-233-3937-3

9 788323 339373